

Studijní opora

Název předmětu: Ekonomie I
(část makroekonomie)

11. Kapitola

Fiskální politika

Zpracoval(a): Ing. Vendula Hynková, Ph.D.

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost

Název projektu: Inovace magisterského studijního programu Fakulty ekonomiky a managementu

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/2.2.00/28.0326

PROJEKT JE SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČESKÉ REPUBLIKY.

11. Fiskální politika

V této kapitole se budeme zabývat fiskální neboli rozpočtovou hospodářskou politikou státu, jejímž základním nástrojem je státní rozpočet. Jak příjmová, tak i výdajová stránka státního rozpočtu, jsou užívány k dosažení cílů hospodářské politiky, tj. k ovlivnění úrovně zaměstnanosti a celkové cenové hladiny. Z historie víme, že názory na fiskální politiku jednotlivých ekonomických směrů nebyly jednotné. Uplatnění nástrojů fiskální politiky se může lišit – v závislosti na stanovených cílech hospodářské politiky.

11.1 Státní rozpočet a fiskální politika

Státní rozpočet představuje ústřední prvek veřejných financí a centralizovaný peněžní fond, který vytvářejí, rozdělují a používají ústřední státní orgány,

a kterým obvykle protéká značná část hrubého domácího produktu. Do veřejných financí kromě státního rozpočtu zařazujeme i rozpočty municipalit (krajů a obcí), účelové fondy (fondy sociálního zabezpečení), rozpočty zdravotních pojišťoven a finance státních podniků.

Státní rozpočet plní několik funkcí. Protože se jedná o nástroj, prostřednictvím kterého lze působit na makroekonomické proměnné, hovoříme o jeho stabilizační funkci. Poněvadž stát přes finance státního rozpočtu zabezpečuje produkci veřejných statků (např. obrany) a jiných a snaží se eliminovat negativní externality, rozpočet plní alokační funkci. V rámci rozpočtu se dále odehrává druhotné rozdělování důchodů (přerozdělovací procesy) a v tomto případě máme na mysli jeho redistribuční funkci.

Hlavní položku příjmů státního rozpočtu představují daně. Daněmi se rozumí povinné platby (nedobrovolné, nenávratné, neekvivalentní), které jednotlivé subjekty odvádí do státního rozpočtu. Charakter daní mají i sociální a zdravotní pojištění. Kromě daní zde vystupují rovněž příjmy státních podniků, příjmy z poskytovaných veřejných služeb, příjmy z privatizace, přijaté úroky nebo částky od nadnárodních institucí.

Schválený státní rozpočet ČR na daný rok lze nalézt na internetových stránkách Ministerstva financí České republiky (<http://www.mfcr.cz>). Příjmy státního rozpočtu ČR jsou členěny na daňové příjmy, pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, pojistné na důchodové pojištění, nedaňové, kapitálové příjmy a přijaté transfery a příjmy z rozpočtu EU.

Daně mohou být členěny podle různých hledisek. Podle toho, jakým způsobem jsou vybírány a placeny, je rozdělujeme na přímé a nepřímé.

Mezi přímé daně řadíme:

- *osobní důchodové daně (daně z příjmů fyzických osob);*
- *daně ze zisků firem (daně z příjmů právnických osob).*

K přímým daním dále patří daň z nemovitostí, silniční daň, daň z převodu nemovitostí, dědická daň, darovací daň atd.

Nepřímé daně jsou uvaleny na statky či služby a spotřebitele postihují nepřímě, neboť jsou součástí cen. Mezi ně patří:

- *daň z přidané hodnoty (DPH); tato daň je uvalena na přidanou hodnotu, tj. rozdíl mezi cenou výrobku a náklady na meziprodukty;*
- *daň z obratu; tato daň je placena z každé tržní transakce;*
- *fiskální monopolní daně (akcízy); tyto daně se uvalují na specifické druhy zboží, které obvykle přináší negativní externality v ekonomice. V ČR se jedná o daně z tabáku a tabákových výrobků, z vína, piva, lihu a lihovin a uhlovodíkových paliv a maziv;*
- *cla; která mohou být zařazena mezi daňové příjmy;*
- *platby na sociální zabezpečení, na státní politiku zaměstnanosti, zdravotní pojištění aj.*

Výdajovou stránku státního rozpočtu tvoří státní nákupy statků a služeb (G) a transfery (TR).

Státní nákupy výrobků a služeb (G) jsou vynakládány na financování běžných a investičních výdajů v oblasti např. obrany a bezpečnosti, školství, zdravotnictví, justice atd.

Transfery, resp. transferové platby (TR), představují jednostranné platby ze státního rozpočtu směřující k domácnostem, např. vyplácení starobních důchodů, invalidních důchodů nebo podpor v nezaměstnanosti. Slouží k přerozdělování důchodů ve společnosti. Zdroje pro transferové platby vytvářejí daňové příjmy. Rozdíl mezi daněmi a transferovými platbami je označován jako čisté daně (NT – *Net Taxes*) a je nástrojem fiskální politiky.

Výdaje státního rozpočtu ČR jsou členěny do kapitol (např. kapitola Ministerstva obrany má číslo 307). Celkový přehled výdajů lze nalézt opět na stránkách Ministerstva financí ČR ([http:// www.mfcr.cz](http://www.mfcr.cz)).

Pokud se příjmy státního rozpočtu rovnají výdajům, rozpočet je vyrovnaný, což je žádoucí stav při tvorbě rozpočtu. Pokud výdaje převyšují příjmy, tvoří se schodek

(deficit). A pokud příjmy převyšují výdaje, vzniká přebytek. Dochází-li k opakované tvorbě deficitu státního rozpočtu, narůstá státní dluh.

11.2 Nástroje a cíle fiskální politiky

Opatření fiskální politiky lze členit podle toho, zda po zavedení v ekonomice působí automaticky nebo zda se jedná o jednorázová rozhodnutí.

- **opatření diskreční** (záměrná) jsou založená na jednorázovém rozhodnutí tvůrců fiskální politiky. Můžeme zde zařadit schválení struktury příjmů a výdajů na daný rok, rozhodnutí o změně ve struktuře výdajů (např. krizové balíčky), změnu daňové sazby, přesuny mezi položkami státního rozpočtu atd.;
- **automatické (vestavěné) stabilizátory** mají tu vlastnost, že po zavedení do ekonomiky působí automaticky. Jak napovídá jejich název, budou určitým způsobem ekonomiku stabilizovat – tj. budou zmírňovat její cyklické kolísání. Tím, že tlumí agregátní poptávku v období prosperity a podporují ji v období útlumu, mají anticyklický efekt. Mezi automatické stabilizátory patří progresivní zdanění důchodů, podpory nezaměstnaným, sociální dávky, státní nákupy zemědělské produkce, výkup zemědělských přebytků, subvencování cen v zemědělství aj. To, jakým způsobem působí automatický stabilizátor, si vysvětlíme na progresivním typu zdanění. V době expanze ekonomiky se zvyšují důchody a následně spotřeba, spolu s multiplikačními efekty se zvyšuje agregátní poptávka a v ekonomice se vytváří inflační tlaky. Ale při progresivním zdanění se vyšší důchody přesouvají do vyšších pásem zdanění a vybírají se vyšší daně. Tyto vyšší daně ztlumí růst agregátní poptávky a inflaci. Naopak, v době kontrakce se důchody snižují a přesouvají do nižších pásem zdanění, což působí proti poklesu spotřeby a následně agregátní poptávky. Výkyvy v agregátní poptávce se promítají do výkyvů HDP. Automatický stabilizátor tímto způsobem zmírňuje kolísání skutečného produktu kolem potenciálního produktu.

Nástroje fiskální politiky nalezneme na příjmové a výdajové stránce státního rozpočtu. Na příjmové stránce vystupují čisté daně (NT) a na výdajové stránce vládní (státní) nákupy statků a služeb (G) – viz následující schéma.

V rámci fiskální politiky se rozlišují:

diskreční opatření **vs.** automatické stabilizátory

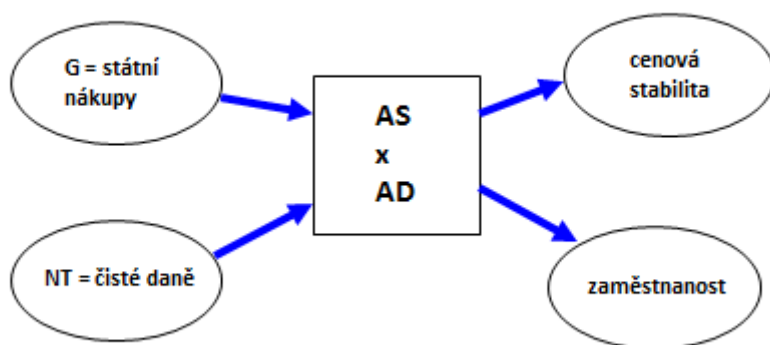
základní dva nástroje fiskální politiky:

1. státní nákupy statků a služeb (G)
2. čisté daně (NT)

Expanzivní fiskální politika:	Restriktivní fiskální politika:
$\uparrow G$ $\downarrow NT$	$\downarrow G$ $\uparrow NT$

Vláda využívá těchto nástrojů k naplňování cílů fiskální politiky. Fiskální politika si stanovuje cíle a na základě těchto cílů jsou voleny patřičné nástroje. Tyto nástroje vyvolávají změny na straně agregátní nabídky a agregátní poptávky a výsledkem změn v jejich proporcích je změněná úroveň celkové cenové hladiny a produktu, jak zachycuje obrázek 11.1.

Obrázek 11.1 Převodový mechanismus působení nástrojů fiskální politiky

11.3 Důsledky užití nástrojů fiskální politiky

Nejdříve budeme analyzovat dopady užití jednotlivých nástrojů fiskální politiky na agregátní poptávku a agregátní nabídku.

a) Růst G – zvýšení státních nákupů statků a služeb

Připomeňme si, z čeho se skládá agregátní poptávka: $AD = C + I + G + NX$. Jak je vidět, vládní nákupy (G) jsou součástí agregátní poptávky (AD). Zvýšení G bude mít za následek zvýšení AD (v grafickém znázornění posun AD směrem doprava nahoru). Ve 4. kapitole jsme probírali multiplikační efekt a víme, že přírůstek vládních výdajů se bude multiplikovat a produkt se zvýší několikanásobně. V určitých případech mají vládní výdaje vliv také na agregátní nabídku a potenciální produkt. Pokud se při investičních vládních výdajích (např. při výstavbě nových dálnic, silnic nebo letišť) sníží náklady firem využívajících novou dopravní infrastrukturu, zvýší se krátkodobá a dlouhodobá agregátní nabídka (posunou se doprava).

b) Pokles G – snížení státních nákupů a služeb

Analogicky, snížení státních nákupů a služeb bude mít za následek snížení agregátní poptávky (AD se posune doleva dolů) a multiplikace bude působit v záporném směru.

c) Růst NT – zvýšení čistých daní

Protože je veličina NT složená ze dvou složek, vymezíme účinky zvýšení daňového zatížení (při konstantní výši transferových plateb) a snížení transferových plateb. Zvýšení daňového zatížení v podobě zvýšení daní z příjmů fyzických a právnických osob ztlumí ekonomickou aktivitu, domácnostem se sníží disponibilní důchody, sníží se spotřeba a agregátní poptávka, firmám se odčerpá více peněžních prostředků, sníží se jejich aktivita, případně budou hledat daňové ráje, a bude vytvářen tlak na pokles agregátní nabídky. Zvýšení nepřímých daní se promítne do růstu nákladů firem a snížení reálných disponibilních důchodů domácností. Efektem bude pokles agregátní nabídky a poptávky. Zvýšení veličiny NT pouze poklesem transferových plateb sníží velikost disponibilních důchodů domácností a vyvine tlak na snížení spotřeby a následně agregátní poptávky.

d) Pokles NT – snížení čistých daní

Pokles daňového zatížení v podobě snížení daní z příjmů fyzických a právnických osob uleví ekonomickým subjektům, což se projeví růstem disponibilních důchodů a zisků firem. Tento nástroj bude působit jednak na agregátní poptávku, jednak na agregátní nabídku. Domácnosti s vyššími disponibilními důchody mohou více utrácet za nákup statků a služeb. Spolu s multiplikačním efektem spotřeby se zvýší agregátní poptávka. Firmám vzniknou dodatečné peněžní prostředky, které mohou investovat. Snížení daní ze zisků stimuluje aktivitu firem a působí na růst agregátní nabídky (posun doprava dolů), ale ne bezprostředně jako u domácností, nýbrž s určitým časovým zpožděním (firmy potřebují nějaký čas, aby upravily výrobu za nových podmínek). Snížení nepřímých daní se promítne do poklesu nákladů firem a zvýšení reálných důchodů domácností a efektem bude růst agregátní nabídky a poptávky. Snížení veličiny NT pouze vlivem růstu transferových plateb má za

následek zvýšení disponibilních důchodů domácností, které mohou více utrácet za nákup statků a služeb, tím navýší spotřebu a následně agregátní poptávku.

Vraťme se nyní k neokeynesiánskému modelu multiplikátoru v třísektorové ekonomice. Již známe multiplikátor vládních výdajů (obecně autonomních výdajů) a nyní ho porovnáme s multiplikátorem autonomních daní. Uvažujme růst vládních výdajů a pokles autonomních daní a jejich vliv na produkt. Po příslušných výpočtech dospějeme k závěru, že vládní výdaje mají vyšší účinnost vzhledem k produktu, protože autonomní daně jsou složkou disponibilních důchodů a disponibilní důchod je v rovnici spotřeby násoben veličinou mpc. Při snížení autonomních daní unikne více peněžních prostředků v podobě úspor. Platí, že multiplikátor autonomních daní (TA) má záporné znaménko, neboť pokles TA (záporná změna) vyvolá růst Y (HDP) a naopak růst TA (kladná změna) vyvolá pokles Y (HDP).

Multiplikační efekt vládních výdajů a autonomních daní

a) **multiplikátor vládních výdajů** s přítomností daní v třísektorové ekonomice;
nechť $\Delta G > 0$, růst G $\rightarrow$ růst Y

$$\alpha_G = \frac{1}{1 - mpc(1 - t)}$$

mpc = mezní sklon ke spotřebě
t = mezní míra zdanění

b) **multiplikátor autonomních daní (TA)** – nezávislých na disponibilním důchodu v třísektorové ekonomice; nechť $\Delta TA < 0$, pokles TA $\rightarrow$ růst Y

$$\alpha_{TA} = \frac{-mpc}{1 - mpc(1 - t)}$$

$\alpha_G > \alpha_{TA}$
 $\Delta Y = \alpha_G \cdot \Delta G$
 $\Delta Y = \alpha_{TA} \cdot \Delta TA$

Naše závěry jsou platné jen v rámci modelu multiplikátoru, který vychází z daných předpokladů. Nesmíme zapomínat, že se jedná o zkoumání vlivů příslušných veličin na úroveň agregátní poptávky a následně produktu (Y). Opustíme-li tento model a začneme-li používat model AS/AD, zohledníme také nabídkovou stranu ekonomiky a naše závěry budou daleko přesnější.

11.4 Expanzivní a restriktivní fiskální politika v modelu AS/AD

Model AS/AD nám pomůže zohlednit důsledky expanzivních a restriktivních opatření fiskální politiky.

Expanzivní fiskální politika se orientuje na růst výkonu ekonomiky. Znamená, že se zvyšují vládní výdaje (G) nebo snižují čisté daně (NT).

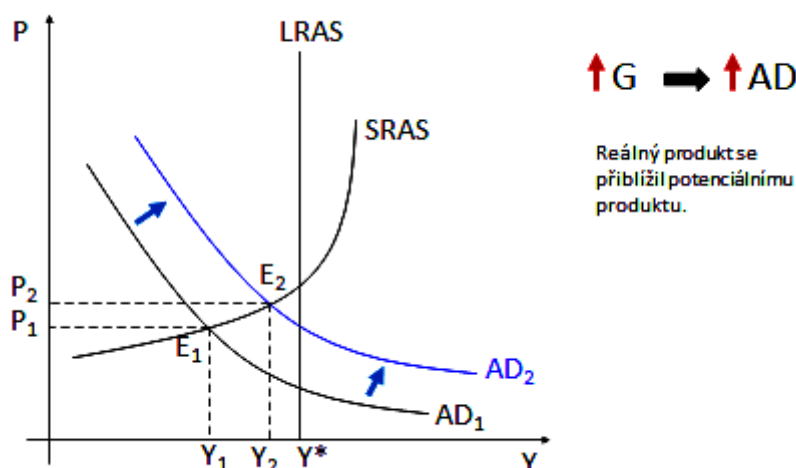
Restriktivní fiskální politika se orientuje na pokles výkonu ekonomiky, resp. na tlumení agregátní poptávky a inflačních tlaků (pokud se výkon nachází blízko potenciálního produktu). Znamená pokles vládních výdajů (G) a zvýšení čistých daní (NT).

Realizaci příslušné fiskální politiky jsou ovlivňovány produkt ekonomiky a celková cenová hladina. Efekty působení nástrojů fiskální politiky budou záležet na tom:

- jaké nástroje budou zvoleny;
- jak ekonomika využívá svých disponibilních zdrojů;
- jak dané nástroje působí z krátkodobého a dlouhodobého hlediska;
- zda jsou změny daňových sazeb trvalé nebo dočasné a jak je vnímají ekonomické subjekty.

Fiskální expanze v podobě růstu státních nákupů (G) zvyšuje agregátní poptávku a na agregátní nabídku nemá vliv. Vliv na výkon a cenovou hladinu závisí na tom, zda se ekonomika nachází v produkční mezeře (skutečný výkon je nižší než potenciální) nebo na úrovni potenciálního produktu (případně za jeho úrovní). Obrázek 11.2 demonstruje expanzivní fiskální politiku v podobě růstu státních nákupů (G) za situace neúplného využití zdrojů, kdy se skutečný výkon Y_1 nachází pod úrovní potenciálního produktu Y^* . Efektem je větší růst reálného produktu (pohyb z Y_1 do Y_2) v porovnání s růstem celkové cenové hladiny (pohyb z P_1 do P_2). Křivka SRAS je pod úrovní potenciálního produktu poměrně elastická.

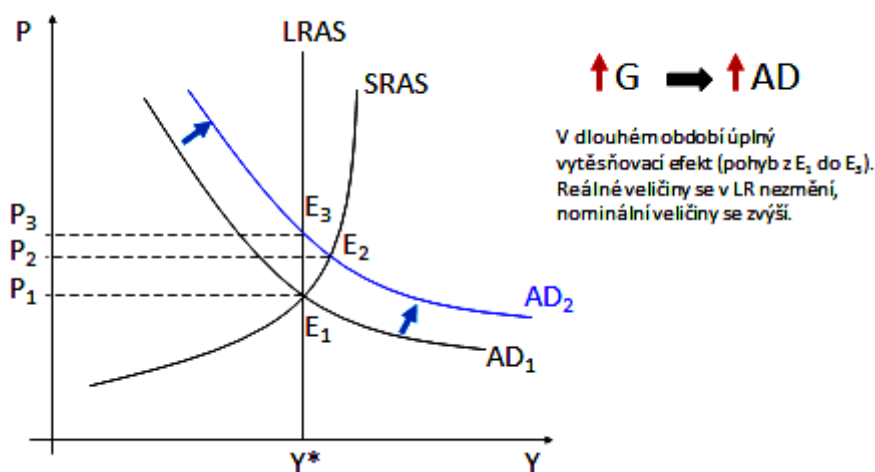
Obrázek 11.2 Expanzivní fiskální politika v podobě růstu G při neúplném využití zdrojů

Obrázek 11.3 zobrazuje expanzivní fiskální politiku při úplném využití zdrojů. Ekonomika se nachází na úrovni potenciálního produktu Y^* . Fiskální expanze v podobě růstu G zvýší agregátní poptávku a nová rovnováha ekonomiky se ustanoví

v bodě E_2 . Jedná se ale o krátkodobou rovnováhu, neboť ekonomika nemůže dlouhodobě překračovat potenciální produkt. Po čase nastane růst mezd a cen a výkon se zase vrátí na úroveň potenciálního produktu. Bod E_3 je bodem dlouhodobé rovnováhy ekonomiky. V krátkém období je efektem růstu vládních výdajů růst reálného produktu na úroveň Y_2 , ale na úkor vyššího růstu cenové hladiny, a v dlouhém období můžeme pozorovat pouze růst celkové cenové hladiny. Účinky z dlouhodobého hlediska ovlivňuje vertikální tvar dlouhodobé agregátní nabídky LRAS. Při posunu z bodu E_2 do bodu E_3 se projevuje tzv. efekt vytěsnění („crowding-out“ efekt), kdy rostoucí vládní výdaje snižují úroveň soukromých investic. Růst agregátní poptávky sice krátkodobě vyvolal růst produktu, ale na finančním trhu vzroste úroková míra (vlivem rostoucí poptávky po penězích a vlivem tvorby deficitů, kdy si vláda půjčuje finanční prostředky). Rostoucí úroková míra odrazuje od uskutečnění zamýšlených investic firem. Hovoří se o vytěsnění soukromých investičních výdajů, resp. dochází k vytěsnění všech výdajů ekonomických subjektů závislých na úrokové míře. V bodě E_3 se zvýšil nominální produkt, ale reálný zůstal stejný. Zvýšily se nominální mzdy, ale reálné zůstaly stejné. Reálná i nominální úroková míra se zvýšily.

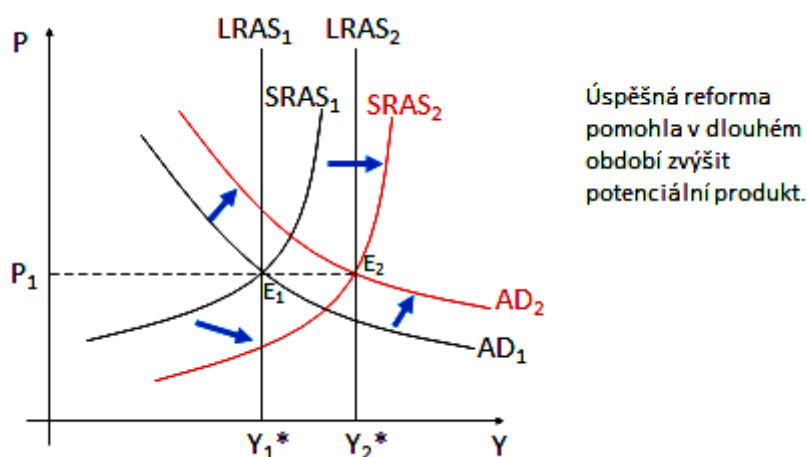
Obrázek 11.3 Expanzivní fiskální politika v podobě růstu G při úplném využití zdrojů

Fiskální expanze v podobě snížení čistých daní (snížení zdanění) ovlivňuje agregátní poptávku i agregátní nabídku. Víme, že se obě křivky posunou doprava a že se zvýší reálný produkt (Y), ale v rámci abstraktního uvažování nevíme dopředu, v jakých proporcích se posune SRAS a AD, tudíž nelze jednoznačně zohlednit vliv na celkovou cenovou hladinu (P). Cenová hladina se může snížit, zvýšit, případně zůstat beze změny. Při snížení daní se může zvýšit i potenciální produkt ekonomiky, pokud pokles daní přiláká dodatečné jednotky pracovní síly a kapitálu. Potom se v grafickém znázornění posunou společně krátkodobá agregátní nabídka (SRAS) i dlouhodobá agregátní nabídka (LRAS). Dlouhodobá agregátní nabídka LRAS se posouvá v případě, že se mění produkční funkce ekonomiky, která závisí na

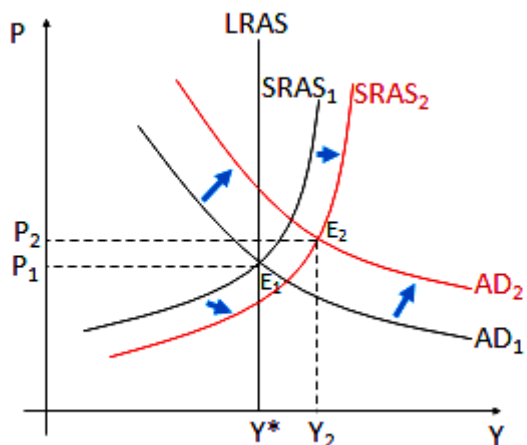
množství VF, jejich kvalitě a úrovni technologického pokroku. Za úspěšnou daňovou reformu lze označit makroekonomický výsledek, kdy vzrostl reálný produkt a nezměnila se celková cenová hladina (případně se jen minimálně zvýšila). Ideální pro ekonomiku je tudíž daňová reforma za podmínek cenové stability, kdy dochází k proporcionálním posunům agregátní nabídky i agregátní poptávky. Tuto situaci zachycuje obrázek 11.4 v podobě ekonomického růstu při stabilní cenové hladině. Ovšem, v hospodářské realitě tomu tak být nemusí.

Obrázek 11.4 Expanzivní fiskální politika v podobě poklesu NT – úspěšná daňová reforma

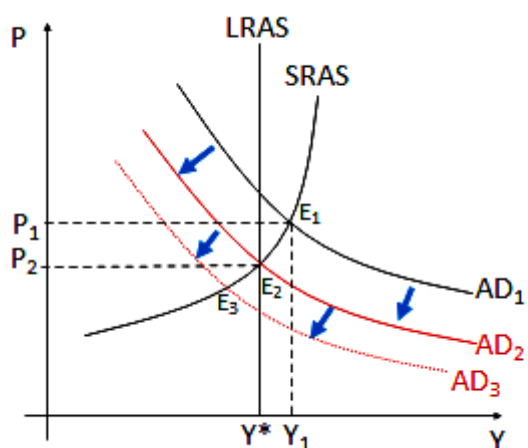
Může např. nastat situace, že efektem snížení daní bude růst agregátní nabídky zaostávající za růstem agregátní poptávky. Pak bude rostoucí reálný produkt doprovázen růstem celkové cenové hladiny, jak ilustruje obrázek 11.5.

Obrázek 11.5 Expanzivní fiskální politika v podobě snížení NT s výsledkem rostoucího produktu a rostoucí cenové hladiny

Restriktivní fiskální politika v podobě snížení vládních výdajů (G) se zaměřuje na pokles agregátní poptávky, následně výkonu a cenové hladiny. Obvykle se realizuje, když dochází k inflačním tlakům vlivem růstu agregátní poptávky, nachází-li se ekonomika za potenciálním produktem (v klasickém poli). Předpokládejme, že se ekonomika nachází v bodě rovnováhy E_1 na obrázku 11.6. V ekonomice se silně projevují inflační tlaky. Na tuto situaci reaguje hospodářská politika státu a volí nástroj snížení státních nákupů a služeb (G), které jsou součástí agregátní poptávky (AD). Nový bod makroekonomické rovnováhy E_2 (dlouhodobé hledisko) determinuje nižší výkon na úrovni potenciálního produktu a nižší cenovou hladinu ve výši P_2 .

Obrázek 11.6 Restriktivní fiskální politika v podobě snížení G orientovaná protiinflačně

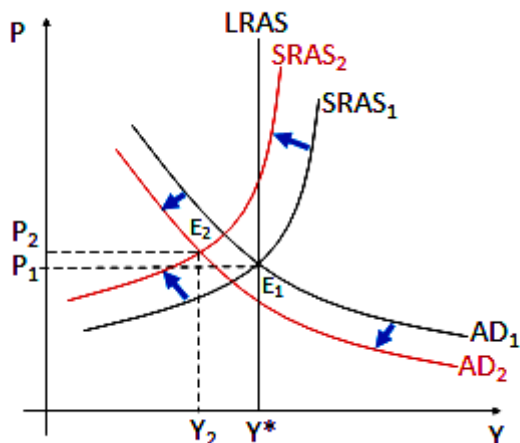

Pokud by se vládní výdaje snížily o vyšší částku adekvátní AD_3 , musíme efekt této fiskální restrikce rozlišit z krátkodobého a dlouhodobého hlediska. V krátkém období klesne výkon a cenová hladina, orientujeme se podle průsečíku AD_3 a $SRAS$, tj. podle bodu makroekonomické rovnováhy E_3 . V dlouhém období, po přizpůsobení novým cenovým relacím, se výkon navrátí na úroveň potenciálního produktu (průsečík AD_3 a $LRAS$) vlivem rostoucích soukromých výdajů (reagujících na pokles úrokové míry – při poklesu vládních půjček). V tomto případě se hovoří o „**efektu vtahování**“. Připomeňme si, že pokud na kapitálovém trhu klesá úroková míra, vzroste ochota investovat, neboť úrok je nákladem investic. Rovněž mohou vzrůst spotřební výdaje domácností, pokud jsou financované půjčkou.

Fiskální restrikce v podobě zvýšení čistých daní (zvýšení zdanění) povede k poklesu agregátní poptávky (AD) a poklesu krátkodobé agregátní nabídky ($SRAS$). Při snížení disponibilního množství práce a kapitálu dojde rovněž k poklesu dlouhodobé agregátní nabídky ($LRAS$). Je zřejmé, že klesne výše produktu, ale účinek na změnu cenové hladiny není jednoznačný. Cenová hladina se může zvýšit, snížit, případně zůstat nezměněna. Obrázek 11.7 zachycuje situaci, kdy zvýšení daní vyvolalo větší pokles agregátní nabídky než agregátní poptávky, což vyústilo v růst cenové hladiny

(pohyb z P_1 do P_2). Vznikla produkční mezera, tj. rozdíl mezi potenciálním produktem Y^* a úrovní produkce Y_2 . S produkční mezerou souvisí i vyšší míra nezaměstnanosti.

Obrázek 11.7 Restriktivní fiskální politika v podobě zvýšení čistých daní (NT)

Vláda se uchyluje ke zvyšování čistých daní obvykle za situace fiskální nerovnováhy, pokud po delší dobu výdaje státního rozpočtu převyšují příjmy a nedaří se snížit výdaje, čím opakovaně vznikají rozpočtové deficity a narůstá vládní dluh. Zvyšování míry zdanění však nemusí za daných okolností vést k rostoucím daňovým příjmům, jak ilustruje Lafferova křivka (tato křivka je popsána na konci kapitoly o ekonomickém růstu). Pokud je zdanění v ekonomice příliš vysoké, v hospodářské praxi se projevuje útlum hospodářské aktivity, firmy obvykle vyhledávají daňové ráje a narůstá podzemní ekonomika.

11.5 Deficit státního rozpočtu a státní dluh

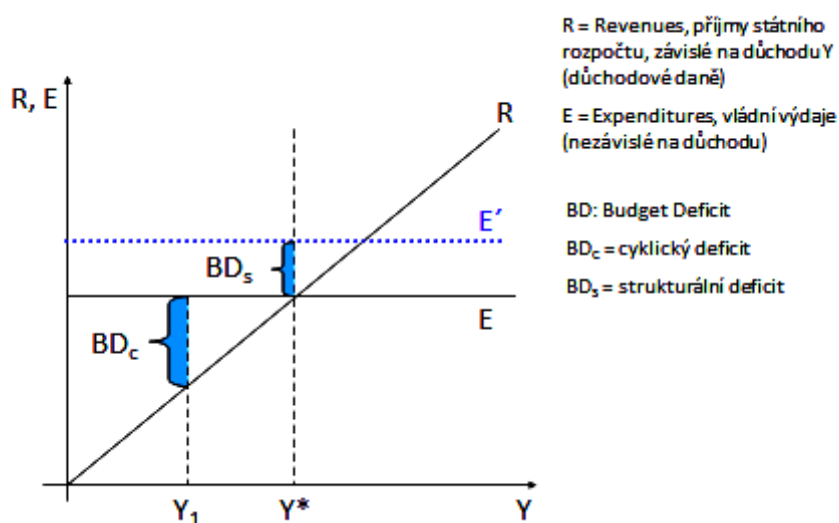
Deficit (schodek) státního rozpočtu vzniká, když výdaje státního rozpočtu převyšují příjmy. Na základě způsobu vzniku rozlišujeme deficit cyklický a strukturální.

Jak sám název napovídá, cyklický deficit je výsledkem nedostatečných daňových příjmů na pokrytí výdajů v období kontrakce ekonomiky. Naopak, v době expanze může docházet zase k přebytku příjmů nad výdaji, a v delším časovém horizontu může tento deficit státního rozpočtu zaniknout. Označuje se jako pasivní, protože je podmíněn ekonomickým cyklem. Automatické stabilizátory jsou nastaveny tak, že v delším časovém horizontu vyrovnávají záporná či kladná salda rozpočtu.

Strukturální deficit vzniká na základě diskrečních opatření vlády, označuje se jako aktivní a znamená přebytek výdajů na příjmy za situace, kdy se ekonomika nachází na úrovni potenciálního produktu. Je mnohem závažnějšího charakteru a jeho kumulací roste vládní dluh.

Cyklický a strukturální deficit zachycuje obrázek 11.8. Pro zjednodušení předpokládejme, že příjmy státního rozpočtu tvoří důchodové daně, závislé na výši národního důchodu (Y). Příjmy jsou vyjádřeny rostoucí přímkou, jejíž směrnici je míra zdanění (t). Výdaje státního rozpočtu nejsou na výkonu ekonomiky závislé, proto jsou zobrazeny horizontální přímkou. V místě střetu příjmů s výdaji existuje vyrovnaný rozpočet. V případě, že uvažujeme úroveň výdajů E , vzniká při kolísání produkce pouze cyklický deficit nebo přebytek. Pokud by v ekonomice platily výdaje E' , vzniká strukturální deficit (ve výši rozdílu mezi E' a R při Y^*). Pro tento deficit platí, že výdaje převyšují příjmy, nachází-li se ekonomika na úrovni potenciálního produktu Y^* .

Obrázek 11.8 Strukturální a cyklický deficit

Pokud vzniká deficit státního rozpočtu, vláda musí nějakým způsobem získat prostředky na jeho financování. Jsou známy dva způsoby krytí deficitu:

- vláda si půjčuje peněžní prostředky na finančních trzích, zvyšuje tím poptávku po volných peněžních zdrojích, což působí na růst úrokové míry, která následně vytěsňuje soukromé výdaje (spotřební a hlavně investiční);
- vláda se rozhodne pro tzv. monetizaci dluhu a prostřednictvím centrální banky (pokud má tu možnost) emituje dodatečné peníze. Centrální banka odkoupí státní cenné papíry a vydá do oběhu nové peníze. Efektem však bývá růst cenové hladiny (inflation).

Při schvalování státního rozpočtu ČR na daný rok musí být uvedeno, jakým způsobem bude financován schodek státního rozpočtu. Např. pro rok 2010 vláda ČR uvádí následující financování deficitu (viz <http://www.mfcr.cz>):

- zvýšení stavu státních dluhopisů;
- zvýšení stavu přijatých dlouhodobých úvěrů;

- změna stavu na účtech státních finančních aktiv.

Opakovaná tvorba deficitů (hlavně strukturálních) má na ekonomiku negativní dopady. Narůstá dluh vlády spolu s úroky, které stát musí platit za vypůjčené finanční prostředky. Ve statistikách zemí EU se rozlišuje mezi vládním a státním dluhem.

Český statistický úřad ČR do vládního dluhu zahrnuje podle definice EU závazky sektoru vládních institucí vyplývající z emise oběživa (v ČR nepřichází v úvahu), přijatých vkladů, vydaných úvěrových cenných papírů jiných než účasti (s výjimkou finančních derivátů) a přijatých půjček ke konci roku. Aktuální výši vládního dluhu lze nalézt na stránkách ČSÚ, <http://www.czso.cz>, Makroekonomické údaje.

Státní dluh je podle definice ČSÚ tvořen souhrnem státních finančních pasiv (závazky státu vzniklé ze statem přijatých zahraničních půjček, úvěrů od bank a z vydaných státních dluhopisů a jiné závazky státu). Aktuální výši státního dluhu lze nalézt na stránkách ČSÚ, <http://www.czso.cz>, Makroekonomické údaje.

V rámci EU se uplatňují tzv. **fiskální Maastrichtská kritéria**:

1. Kritérium schodku vládního sektoru k HDP (v tržních cenách) v %, kdy tento úhrnný schodek by neměl překročit 3 %.
2. Kritérium hrubého veřejného dluhu k HDP (v tržních cenách) v %, kdy by tento poměr neměl překročit 60 %.

Cílem těchto kritérií je snaha EU přimět členské státy k dodržování fiskální disciplíny, tj. aby země usilovaly o vyrovnaný státní rozpočet a snížení veřejného dluhu, jinak zemím i celé EU (a společné měně) hrozí problémy a nebudou fungovat automatické stabilizátory, které tlumí hospodářské cykly.

Zdroje literatury:

FRANK, R. H., BERNANKE, B. S. *Principles of Macro-economics*. 3rd Edition. NY: McGraw-Hill/Irwin, 2007. 561 p. ISBN 978-0-07-325594-1.

FUCHS, K., TULEJA, P. *Základy ekonomie*. 2. rozšířené vydání. Praha: Ekopress, 2005. 347 s. ISBN 80-86119-74-2.

HYNKOVÁ, V., NOVÝ, J. *Makroekonomie I – pro bakalářské studium, III. díl*. 1. vyd. Brno: Univerzita obrany, 2010. 75 s. ISBN 978-80-7231-734-9.

LIPSEY, R. G., CHRYSTAL, K. A. *Economics*. Tenth edition. Oxford, NY: Oxford University Press Inc., 2004. 699 p. ISBN 978-0-19-925-784-1.

MANKIW, G. N. *Principles of Economics*. 2nd edition. South-Western Educational Publishing, 2000. 888 p. 978-0030259517.

McCONNELL, C. R., BRUE, S. L. *Macroeconomics: Principles, Problems, and Policies*. 7th ed. McGraw-Hill, Irwin, 2007. 380 p. ISBN 978-0-07-110144-6.

SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Economics*. 15th ed. McGraw-Hill, 1995. 1013 p. ISBN 0-07-054981-9.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. 412 s. ISBN 80-251-0169-X.